

kapitány nézőpontját támasztják-e alá, vagy a kép elsődleges jelentését ellenpontozzák (mint például Joan Baez dala, aki híres a vietnami háború elleni küzdelméről).

Minden újabb zenével történő meghallgatás kapcsán beszéljünk arról, hogy mit éreznek a fiatalok, hogy a zenének a képi észlelésre gyakorolt, sokszor tudatalatti hatása láthatóvá és érthetővé váljon.

Végül nézzük meg az eredetit, és kérjük meg a diákokat, hogy próbálják megkülönböztetni hallás után a „benti” hangokat (amelyek forrása a „képen látható”) a „nem közvetlenül benti” hangoktól (melynek forrása a jelenetbe kapcsolódik, de nem látható a képen) és a „kinti” hangoktól (amelyek egy külső forrásból jönnek a jelenetbe). Vajon a diákok számára – figyelembe véve ennek az 1979-es filmnek a politikai jelentőségét – Coppola hangra vonatkozó választása tűnik-e a legtalálóbbnak?

Film: variációk, folytatás

Hogy a fiataloknak a színházi alkotás folyamatában segítséget adjunk, természetesen vetíthetünk más filmeket is az osztályban.

Példák:

- A montázsra: *M – Egy város keresi a gyilkost* Fritz Langtól: egy városban rendszeresen gyerekek tűnnek el, ezért pánik tör ki. Vetítsük le az elejét: egy ijesztő férfiárnyék rajzolódik ki egy város falain, majd egy kiszámolt éneklő kislány képe következik játszótársai körében, akik közül minden körben kiesik az egyik: „*Jön a nagy fekete ember. / Rám dobja a sötét zsákot. / Fogja a botot és elver. / Kiestél!*” Hogyan hangsúlyozza ki a montázs művésze a rémületet?
- A zenére, amelyet a képhez készítettek: Eisenstein *Alexander Nyevszkije*. A lándzsás jelenetbe Prokofjev olyan zenét komponált, amely a lándzsák helyzetét követi, a magasságukat, és az elmozdulásuk ritmusát.
- Az expresszionizmusra: a *Virradat* Murnau-tól, *M – egy város keresi a gyilkost* és a *Metropolis* Fritz Langtól, amelyek egy-egy város képét viszik a filmvászonra. (Egyébként az egész XX. század eleji expresszionista mozi érdekes, mert teljesen eltávolodik a realizmustól, hogy a tér szimbolikus kezelése és az érzelmek intenzív kifejezése felé mozduljon el.)
- Az üres térben megjelenő testekre: *A kaland* Antonionitól. Főleg az a pillanat, mikor a baráti csoport megérkezik a szigetre: elemezzük Antonioni módszerét, amellyel ezen a sivatagos szigeten elrendezi a színészeit, akik azt majd minden irányba körbejárják különös körülmények között eltűnt barátnőjük keresése közben.
- A színek irreális használatára: Antonioni *Vörös sivataga* olyan film, amelyben a színek rendkívül hangsúlyos szerepet kapnak. Minden újrafestett, színezett, az épületektől a természeti képekig. Vagy a *Suttogások és sikolyok* Bergmantól: az étkezés-jelenet a nővér és férje között, mielőtt a nővér a vacsoránál eltört pohár darabjaival megvágja nemi szervét. Figyeljük meg a módszert, amellyel ez a vérvörös, kármin, karmazsinvörös undorba hajlóan elárasztja a díszletet, a jelmezeket.
- A nagyközeli: Ingmar Bergman *Personája*, amely konkrétan ezzel fejezi ki a társadalmi maszk és a tudatalatti között őrlődő ember kettőségét.
- Történelmi feldolgozásra: Stanley Kubrick *Barry Lindonja* példa egy korabeli filmre, amelyben a rendező a modern látásmódot helyezi előtérbe, szemben a jelmezek és díszletek aprólékos rekonstrukciójával.

Fordította: Reibli Zsófia

Mohamed – hintaszékből

tíz tanulságos nap¹¹ jegyzetei

Hajós Zsuzsa

A mottó

Right or wrong – a diákszínjátsszók első világfesztiválja. Jelentkezni lehetett olyan produkciókkal, melyek a mottóul választott témakörben mélyednek el. Vajon van-e a világon színházi előadás, beleértve a gyermek- és diákszínjátsszókat is, amely ne szólna a helyes és helytelen, jó és rossz harcáról? Nem hiszem. Nyilvánvaló tehát, hogy a szervezők nem szeretnék kizárni senkit, jelentkezzen bátran mindenki, aki szívesen töltene el tíz napot Bécsben, 2009 júliusában, hasonszőrű diákszínjátsszókkal a világ bármely

¹¹ A *Right Or Wrong* címmel, 2009. július 17-26. között Bécsben megrendezett első diákszínjátsszó világtalálkozó, melynek főszervezője az AITA volt, résztvevői pedig 18 ország 20 (középiskolásokból álló) színjátsszó csoportja.

pontjáról. Miről játszanak ma a diákok szerte a nagyvilágban? Mit gondolnak a valamennyiünket érintő kérdésekről? Milyen színházi nyelveken beszélnek? Hol tart Magyarország e téren? E kérdésekre szeretünk volna választ kapni a találkozón.

Cigánymózes. Galéria Csoport, Dombóvár. Rendező: Hajós Zsuzsa

Szervezés

Bécs külvárosi részében, egy katolikus iskolakomplexum adott helyet a találkozónak. Pontos és kedves szervezés – amit ez úton is köszönünk Hollós Jocó és Katharina Pongracz főszervezőknek –, kényelmes szállás, sokszínű és kiadós étkezések, alkalmas és barátságos játszóhelyek és kisebb termek álltak rendelkezésünkre ottlétünk alatt. A lingeni egyetem színházpedagógia szakos hallgatói és oktatói vállalták a szakmai koordinációt – erről a Műhelymunka címszó alatt hosszabban megemlékezem.

Színház és nyelv

Milyen előadással érdemes világtalálkozóra menni? A kérdés valójában akkor merült fel először bennünk, amikor 3 órája dolgoztunk „powerpointban” a Cigánymózes¹² angol feliratozásán. Végül is jól összehozott bennünket, és emiatt még attól sem kellett tartanunk, hogy a másnapi előadáson valaki belesül a szövegébe. Meg amúgy is, Jocón kívül ki érti? Mondjuk a két portás bácsi, akik magyarok. Vagy a román csoport, akik erdélyi magyarok. Vagy az a három-négy osztrák és német szervező, akik – származásuk miatt – kicsit beszélnek magyarul...

Más csoportok hogy döntöttek? Voltak angolul feliratozott, anyanyelven szóló előadások, felirat nélkül anyanyelven szóló előadások, beszéd nélküli és táncos előadások, angolul és vegyesen beszélő előadások. Az angolok pedig – tán szolidaritásból? – félig franciául játszottak, s mint később kiderült, nem is tudnak franciául.

Forma(lin)

Én megpróbáltam. Erősen próbáltam. Nem sikerült. Egészen egyszerűen fogalmazva nem tudom düh nélkül végignézni azokat az előadásokat, amik formákkal kísérleteznek a tartalmasságra való törekvés helyett a látványt sem keltve. Nem értem, hogy mi másra kéne koncentrálnunk fiatalokkal közös alkotómun-

---

¹² Magyarországot a dombóvári Galéria Csoport képviselte Holdosi József *Cigánymózes* című kisregényéből készült előadásával, amely az identitásválság témakörével foglalkozik.

kánk során, mint arra, hogy lehetőséget és művészi nyelvet biztosítsunk nekik ahhoz, hogy a világról alkotott véleményüket, kérdéseiket megfogalmazhassák, újraalkothassák, és az eredményt megmutathassák mindenkinek, aki nézi őket. Nagyon ügyesek voltak a litván bohóctréfa-sorozatot előadó ifjak, pontos munkát végeztek. És? Nevettem? Elgondolkodtam? Nem. Megállapítottam, hogy fiatal koruk ellenére egész ügyesen és pontosan technikáznak. Igazságtalan lennék, ha nem említeném meg, hogy a nézőtér jó egyharmada nevetett néha. Néhány tréfán, amit még nem ismertek.

Nagy kérdéseket hagyott bennem a szlovénok Őz-adaptációja is. Lenyűgöző, hihetetlen technikai tudásról árulkodó fekete-színházi, tárgyanimációval is nagyszerűen élő előadást láttunk. Látványvilága és intenzitása néhol még velem is elfeledtette a történettel szembeni nagyfokú ellenszenvemet, mégis állítom, hogy ezzel a technikával is lehetne úgy dolgozni, hogy a fiataloknak ne csak a remekül elsajátított nyelvet kelljen megmutatniuk, hanem beszélhessenek magukról, a világról, a gondolataikról ezen a nyelven.

A mélypontot sem hagyhatom ki: a horvátok *Macsekok* című, házilag készült musicalje az önfeledt szórakoztatás jegyében készült. Nem szórakoztunk önfeledten. Hallgattuk a sokszor hamiskás szlávos popot, és követgettük a mindenütt bugyuta történetet.

A kis herceg és én

Nem szeretem a kis herceg történetét. Negédesnek találtam már gyerekkoromban is. Mi van, mi lehet benne mégis, amittől újraértelmeződhetne számomra, ami arra indíthatna, hogy átgondoljam a hozzá fűződő viszonyomat? Az izraeli csoport kerettörténetében egy háborúban elhunyt édesapa kapcsán kezdenek a fiatalok Saint-Exupéry művével játszani. A mese azon részleteire fókuszáltak, melyek a világ sajátos szemszögből való értelmezésének lehetőségét vetik fel. Mi van a dobozomban? Bárány? Mit evett meg az én kigyóm? Kik lakják a kisbolygókat az én világomban? A történet nem vált e választástól izgalmasabbá, ám őszintébbé mindenképp. A fiatalok hozzá fűződő viszonya és párhuzama zilált és bizonytalan élethelyzetükkel elgondolkodásra kínált esélyt, és éltünk is vele.

Aida

Hosszú ideje tisztában vagyok vele, hogy a palesztinok jó része menekülttáborokban él, de arról fogalmam sem volt, hogy ez valójában mit jelent. Az AIDA táborban született és ott élő fiatalok megmutattak belőle egy szeletet előadásukban. Két erős színházi pillanat (menekülés közben, gyakorlatilag két lépés között szülő anyja, a nézők mint tankok felé köveket hajigáló fiúk), sok elgondolkodtató mondat, népviselet, vallás, himnusz, önéletrajzok, vágyak. Propagandának szánt előadás, ami ebben a minőségében tökéletesen célba talál: a híreket hallgatva a korábban csupán felfogott szavak azóta megtelnek tartalommal, emlékek idéződnek fel általuk. Nem volt felejthetetlen színházi élmény, nem is úgy gondolok rá, mint színházra, de nem is ez volt a céljuk. Az izraeli csoport jó része zúgolódott közben, a csoportvezetői fórum tagjai között heves ideológiai viták alakultak ki, melyek folyamán számos morális kérdés is felvetődött. Így hatott, az eredeti szándékkal egybevágóan.

Mohamed – hintaszékből

Egy előadás, amelynek közepén a palesztin csoport egyszerre állt fel és távozott. Egy előadás, melynek tizedik percétől valamennyi néző zúgolódott. Egy előadás, amelynek az előbbi kettő elérése egyáltalán nem állt szándékában. Hosszan tanakodtunk rajta – főleg mi, nem nyugat-európaiak –, hogyan történhetett meg a dán fiatalokkal, hogy az előadásuk pontosan arról szólt, ami ellen készült. Szándékuk szerint a játék azt lett volna hivatott megmutatni, hogy mai világunkban mennyi bűnös előítélet és sztereotípiát él, hogy a terrorizmus maga elítélendő, de nyilván vannak mélyről fakadó és kezelendő okai is. Előadásuk azonban a visszájára fordult, és azt állította, hogy minden bajt Mohamednek hívnak és az iszlám egy nagy butaság, amin csak röhögni lehet. Hogyan történhetett ez? Talán hasznos lett volna egy rendezőt bevonni a munkába? Vagy jobban elolvasni a darabot? Vagy kiszállni a hintaszékből és közelebb menni a problémához?

Őrjáték

Mindig lenyűgözött, ha ismerős drámajátékokat láttam színjászó előadásokba építve. Ezt leginkább alsó tagozatosoknál tapasztalhattam eddigi pályám során. A szingapúri őrjáték azonban komoly koreográfiával, a történetet előrevivő, a hatalom kérdéskörét fókuszba helyező, mozgásszínházi elemekkel bátran és szépen élő előadáspillérré válhatott *Orwell Állatfarmjának* adaptációjában. A drámatagozatos fiatalok előadása lenyűgöző technikai és szcenikai tudásról adott tanúbizonyságot, s mindezt a tudást sikerült maximálisan a tartalom szolgálatába állítaniuk, eszközként és nem produkcióként használniuk. A három meghatározó etnikumból (kínai, indiai, maláj) álló szingapúri lakosság körében a 70-es évek óta nem volt semmilyen nagyobb etnikai incidens, az oktatás nyelve az angol, amit számos család anyanyelvként is

használ. Mégis, mint mindenkit, foglalkoztatja őket a hatalom, a kirekesztés és az előítéletek témaköre, melynek tartalmas újragondolása volt az előadásuk.

Állatfarm. ACSIAN Theatre, Szingapur. Rendező: Creffield Geetha (Right Or Wrong Fesztivál, Bécs, 2009)

Kelet-nyugati átjáró

Thai istenekkel való találkozásunk az egyik legnagyobb élmény volt. Belecsöppentünk a keleti mitológia egyik történetébe, és otthon éreztük benne magunkat. A thaiföldi csoport – egy homeschool¹³ lakóiból, melyben színházi eszközök segítségével tanulnak minden tárgyat, és vezetőjük Thaiföld egyik legnagyobb színházi guruja és egy drámaíró¹⁴ – előadásában embereké váltunk egy olyan világban, aminek kultúrájában idegenként mozognánk. Mi történne, ha egy isteni szerkezet által visszaugorhatnánk életünk elrontott pontjaihoz, hogy javítgassunk rajta? Káosz, rendes rendetlenség, önirónia. Önreflektív szórakozás. Elgondolkodtató önfeledtség. Magunkon neveltünk.

Vizuális asszociációk

Emlékműsor a csecsen túsdrámáról¹⁵. A legerősebb színházi élményt a német csoport¹⁶ szerezte nekem, de állítom, hogy valamennyiünknek. Hat fehér kúp szabálytalanul elhelyezve a térben. Kapok elég időt, hogy megnézzem. Atomháború utáni lakópark? Vegyifegyver-gyár? Manósapkák? Sándor Mátyás szigete? Eszkimó játszótér? Kislány érkezik fehér, koszos ruhában, ziláltan, csengő a kezében. Léleklarang? Porban játszó gyermek? Az apokaliptikus angyala? Becsengetés? A kúpból fiatalok másznak elő fehér ruhában...

Az előadás minden mozzanata az első pillanattól a záróképig elemezhető volna hasonló, szerteágazó vizuális asszociációk láncaként. Hat az érzékekre, az intellektusra és az érzelmekre egyaránt. Permanens libabőr. Nem ítélkezik, kérdéseket vet fel. Elsősorban a felelősség kérdését valamennyi résztvevő oldaláról. A csecsenekét, az oroszokét, a világpolitikáét, a magunkét. Számos asszociációra alkalmas a szöveget használ (a csecsen himnuszról orosz népmeséken át beszélani túlélők visszaemlékezéséig), szellemisége

¹³ Olyan iskola, ahol a tanulók és a diákok együtt élnek és dolgoznak, mindenki a neki megfelelő ütemben halad a tanulmányai-val, és azok végeztével vizsgázzik le, hogy államilag elismert bizonyítványt szerezzen.

¹⁴ Chang Janaprakal Chandruang és Pobchan Leelasartsuntorn.

¹⁵ 2004. szeptember 1-jén csecsen fegyveresek a dél-oroszországi Beszlán általános iskolájának évnnyitójára érkezőket túsul ejtették. Az orosz karhatalom „tűzmenekítő” akciója során 394 ember – köztük 176 gyermek – vesztette életét.

¹⁶ Spinatheater, Solingen, rendező: Manfred Olek Witt

magával ragad. A legmaradandóbbak azonban a képek, a retinámon keresztül az agyamba égő pillanatok. A szüleinek integető elsős, aki aztán lassan felteszi a másik kezét is...

Műhelymunka

Az előadásokon túl a résztvevő fiatalok kevert csoportokban workshop-sorozaton vettek részt, melynek célja a közös színházi munkán túl a mottóval választott Right or Wrong kérdéséről való eszmecsere, és ennek eredményeképp egy-egy performansz létrehozása lett volna. Az előzetes szándék szerint a fiatalok közül kerültek volna ki a műhelyvezetők, ezt azonban a szakmai team bizalmatlansága megakadályozta. Így a lingeni színházpedagógiai intézet hallgatói irányították a csoportokat. Akkor is, most is azt gondolom, hogy az eredeti elképzelés sokkal hasznosabb és izgalmasabb volt. Az 5-6 perces előadások, melyeket a fesztivál zárónapján Bécs belvárosában, a Museum Quartier különböző pontjain mutattak be, erősen a felszínen maradtak, semmivel nem váltak érvényesebbé, mintha a résztvevők maguk rendezték volna őket, sőt, azt állítom, hogy maga a folyamat mindenképpen izgalmasabb és mélyebb lett volna, ha nem az előadáskényszerben tipródó, kezdő színházpedagógusok elképzeléseinek megvalósítására kellett volna az energiát pazarolni.

Kritika

Míg a játszó műhelymunkán vettek részt, mi, csoportvezetők „szakmai beszélgetésen” „vitattuk meg” az előző napon látott előadások tanulságait. Nos, én gyűlölöm az idézőjeleket, de nem tehetek róla, használnom kell. A PC¹⁷ nyelvhasználati mód – úgy tűnik – beette magát a nyugati agyamba, így megszűnt a kritika, az építő jellegű is. E beszélgetések elején mindenkinek be kellett csuknia a szemét, és az előadás legjobb pillanatait felidézni. Aztán ezekről beszélgettünk. Nyitott szemmel. Legalábbis fizikai értelemben. Mi, keletiek (Kelet-Németországtól Szingapúrig) éppen ezért külön beszélgetéseket folytattunk kávék és sütek mellett, hogy esetleg értelme is legyen. Volt. Ahogy a találkozóknak is.

Right Or Wrong Fesztivál, Bécs, 2009 – a záró bemutatóra készült etüdök egyike.

A háttérben, középen a fesztivál egyik főszervezője, Joseph Hollos, alias Hollós Jocó. *(Hajós Zsuzsa felvétele)*

¹⁷ PC – politically correct, vagyis a szépítő körülírásnak az a módja, amikor nem mondunk ki kínos vagy bárkit érzékenyen érinthető dolgokat, *pl: kövér helyett – súlybeli kihívásokkal küzd.*